

at kaste glans over adeliges – og ikke blot hof tjeneres – bryllupper. Man har ikke tidligere hæftet sig synderligt ved, at kongen i mange tilfælde – med eller uden betaling – leverede dyrevildt til adelsbryllupper. De kommende bind af Kancelliets Brevbøger vil rumme talrige oplysninger om disse leverancer, der på en måde opsummerer luksuslovgivningens stændergraderede forbrug, distancen mellem kongemagt og adel, lovgivningens begrænsninger i jagten på ædelvildt samt hoffets stigende betydning. På mange måder kaster Kancelliets Brevbøger således lys over de strukturproblemer, der prægede det danske samfund i 1651.

Leon Jespersen

Margit Mogensen og Niels W. Bruun: *Førslevdegnsens optegnelser. Optegnelsesbog for degnen Anders Jensen Kier 1667-1693*. (Landbohistorisk Selskab, 1998). 208 s., 168 kr.

Denne udgivelse ligger i forlængelse af den række af bondedagbøger, som Landbohistorisk Selskab har udgivet gennem årene, selv om forfatteren her ikke er en egentlig bonde, men en degn.

Optegnelsesbogen har et meget blandedt indhold. Degnen har tilsyneladende forholdsvis systematisk noteret udsæd og høst, væsentlige køb og salg samt en række pengeudlån, han foretog. Mellem disse økonomiske optegnelser er der små bibelcitater, ordsprog, salmevers, bønner, stumper af latinske tekster og lignende samt en række afskrifter af bispe- og kongebreve. Alt i alt får læseren hermed indblik i flere sider af degnens virke: som landmand, handelsmand og pengeudlåner, som en kirkens mand og som kongens embedsmand.

Bogen er forsynet med en længere indledning af Margit Mogensen, der introducerer til de forskellige sider af dagbogen og giver de ydre oplysninger,

man i øvrigt har om degnen. Hun fastslår, at degnen var økonomisk virksom, og nævner, at han med forsigtighed kan karakteriseres som farmer. Der er dog ikke meget, der tyder på, at degnen har set sig som en slags bonde. Hans slægt og omgang var i høj grad andre gejstlige, og det var måske mere frugtbart at sammenligne degnen med disse. Præster og degne, der var økonomisk entreprenante, var ikke ualmindelige.

Som kildeudgave virker bogen særdeles solid. Udgivelsen omfatter hele teksten bortset fra kongelige forordninger, der er trykt andetsteds, og en række Cicero-taler. De latinske dele af teksten bringes dels i oversættelse i den løbende tekst, dels på originalsprog i et tillæg. Nyttige noter forklarer, hvor mange citater er fra. Bogen er forsynet med registre. Samtidig er det en nydelig bog, i pænt bind og rigt illustreret, blandt andet med kort over ikke blot Førslev, men også flere andre byer og landsbyer, som degnen havde forbindelser til.

Carsten Porskrog Rasmussen

Michael Bregnsbo: *Folk skriver til kongen. Supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet*. (Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1997). 343 s., 200 kr.

Michael Bregnsbos bog om supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet er et studie i enevældens politiske kultur, enevælden som politisk og administrativt system, og undersåtternes mulighed for at komme i dialog med dette system.

Bogen præsenterer en kildegruppe, som hidtil har været relativt ubenyttet i dansk historieforskning: supplikkerne. Supplikker er bøn- eller klageskrifter fra undersåtterne til kongen. Bogens mål er dobbelt: Ud over at foretage en undersøgelse af den politiske kultur

med udgangspunkt i supplikkerne ønsker den at præsentere kildematerialet og de muligheder, det rummer for yderligere undersøgelser.

De indledende afsnit ridser den samfundsmæssige og politiske kontekst for supplikkerne op, og deres overordnede funktion som kommunikationsled mellem befolkning og absolutistisk fyrste præsenteres. Bogens tema, den politiske kultur, defineres som normer og muligheder i forbindelse med samspillet mellem undersåt og statsmagt. Supplikinstitutionen præsenteres således grundigt, læseren får en god forståelse for den funktion, supplikkerne besad, men det er en lang indledning, der fylder næsten den første tredjedel af bogen. Desuden er fremstillingen i disse indledende afsnit præget af en række gentagelser og typografiske fejl, som burde være rettet ved en korrekturlæsning, et forhold der kan undre, da dette står i kraftigt modsætningsforhold til den grad af gennemarbejdning, der præger resten af fremstillingen.

Bogen bygger på et udvalgt materiale af supplikker, da det samlede kildemateriale er for omfattende til at kunne dækkes ved en enkelt undersøgelse. Michael Bregsbo har udvalgt syv år, hvert 20. gennem århundredet med to tilføjelser, et krigsår i århundredets begyndelse og et i slutningen af århundredet, hvor mængden af supplikker er blevet kraftigt forøget. Inden for disse udvalgte år foretages en yderligere udvælgelse af 20% af sagerne, hvilket forekommer mindre meningsfyldt. De udvalgte sager er lagt ind i en database, et tidskrævende arbejde, men spørgsmålet er, om den efterfølgende brug af supplikkerne nødvendiggør, at de ligger i deres fulde længde på en database, eller om forfatteren ikke ved en mindre omfattende bearbejdning af kildematerialet kunne have dækket de udvalgte år fuldt ud.

Den første del af selve undersøgelsen

bygger på en kvantitativ brug af supplikmaterialet, der skal kortlægge, hvem der supplikerede, hvilke typer af supplikker det drejede sig om, og hvordan det overordnede svarmønster var. Undersøgelsen viser, at der er en gradvis stigning i antallet af supplikker frem til 1780'erne, hvorefter stigningen udvikler sig kraftigt indtil ændringer i supplikinstitutionen i 1800, der danner det naturlige afslutningspunkt for undersøgelsen. Denne udvikling forklares med, at statsmagten udvidede sit virkefelt til flere områder af samfundslivet, og at befolkningen i stigende omfang begyndte at opfatte staten som et serviceorgan. Sagernes fordeling på typer viser, at supplikker angående erhverv, forsørgelse og retsforhold taber terræn, mens supplikker omhandlende familieretlige- og kirkeretlige forhold er i kraftig vækst i de sidste årtier. Antallet af ansøgninger om straffenedsættelse er faldende, og generelt viser århundredet en forskydning fra nådessupplikker til rets-, jurists- og forvaltningssupplikker. En overordnet tendens er, at embedsmænd og institutioner står for de supplikker, som indeholder forslag, forespørgsler og administrative skrivelser, mens bønderne og almuen supplikker koncentrerer sig om retsforhold, erhvervs- og forsørgelsesprivilegier, straffenedsættelse og i stigende grad familieretlige forhold.

Godsejerne supplikerer som hovedregel kun sjældent, til gengæld kan det måske overraske, at der blandt suplikanterne findes en del kvinder, især i forbindelse med familieretlige anliggender. I denne del af undersøgelsen kunne forfatteren have dækket et større kildemateriale, de udvalgte år fuldt ud, ved i databasen kun at indføre de oplysninger, som trækkes ud til statistik. De kvantitative undersøgelser underbygges af en række meget overskuelige tabeller, både i selve teksten og som bilag bag i bogen.

Anden halvdel af undersøgelsen bygger på en kvalitativ brug af supplikkerne. Det er lidt uklart, hvilke udvælgelseskriterier der er anvendt i forhold til de supplikker, som her genfortælles, bortset fra at de dækker de områder, som forfatteren ønsker at berøre, en udvælgelse der ikke absolut nødvendiggør den store database, da langt fra alle de her indtastede supplikker anvendes i undersøgelsen.

Den kvalitative undersøgelse behandler de temaer, som befolkningen supplikerede om, og peger dermed på, hvilke områder af samfundslivet statsmagten var involveret i. Dette har blandt andet været retsforhold, et område der beskrives via det konkrete indhold i de udvalgte supplikker. Denne fremstillingsform virker formidlingsmæssigt godt, og den bibringer læseren et bredt kendskab til sagernes natur, hvad enten det drejer sig om fattiges ansøgning om fri retshjælp, sager om familieforhold, adkomstforhold, leje- og lønforhold, æressager, sager om værn mod overgreb eller bønders klager over godsejere.

Der tegnes et omfattende billede af de typer af sager, som det danske rets-samfund beskæftigede sig med, og den måde, hvorpå myndighederne forholdt sig hertil i løbet af århundredet. Der peges blandt andet på, at fæstebøndernes forhold ændrede sig i slutningen af århundredet, hvor myndighederne omkring landboreformerne udviste en langt mere bondevenlig politik end tidligere i sager, hvor fæstebønder klagede over overgreb og urimelig behandling fra godsejerside. Ved en mere emnespecifik undersøgelse af supplikkernes indhold vil det være oplagt at inddrage den uenighed mellem befolkningens og statsmagtens opfattelse af forholdene, som supplikkerne kunne pege på.

Det overblik, som denne gengivelse af sagstyperne bibringer læseren, er

guld værd i forhold til de yderligere undersøgelser, som bogen lægger op til. Et overblik, der udbygges inden for de øvrige temaer, som bogen behandler i sin kvalitative undersøgelse. I korte overskrifter drejer det sig om erhvervs- og forsørgelsesmæssige privilegier, hvor der gives et indblik i betingelserne for erhvervslivet via skrivelserne fra borger til myndighed, skifterets- og myndighedssager samt testamenter, en kategori, hvor udviklingen viser en generel velstandsstigning i slutningen af perioden, med et voksende antal bønder og almuefolk, der søger kongelig konfirmation af testamenter. Ansøgningerne om straffenedsættelse viser en markant udvikling i holdningen til straf og straffens formål generelt, blandt andet argumenterer en supplikant for nedsættelse af sin straf, fordi straf burde være forbedrende og ikke ødelæggende.

Bogen erindrer løbende om sin karakter af at være den første kortlægning over, hvad dette kildemateriale kan bruges til, og det kunne efterfølgende være meget interessant at se dens undersøgelser udbygget med emnebaseerede undersøgelser, hvor også andet kildemateriale kunne inddrages og sættes i relation til supplikkerne, f.eks. de forordninger, der gives inden for det pågældende område.

Sammenfattende viser undersøgelsen en udvikling i det danske samfund, der er stærkt præget af en kraftig økonomisk og befolkningsmæssig stigning i anden halvdel af 1700-tallet, samt en øget involvering fra statens side i flere aspekter af samfundslivet. Undersøgelsen søger svar på, hvad befolkningen supplikerede om, og hvilke svar de fik. I bestræbelserne på at svare på dette spørgsmål er der nok en tendens til, at forfatteren har redegjort for de enkelte sagstyper, men har mistet perspektivet og har begrænset sig til at pege på, hvad kildetypen kan bruges til ved senere undersøgelser. Supplikkernes funktion op-

summeres som en informationskanal til styret, en legal kommunikationskanal for undersåtterne, der samtidig legitimerede styret lokalt, en indtægtskilde for staten og endelig en befæstelse af kongens enevoldsmagt. Supplikkerne var i sidste ende et led i statsdannelsesprocessen.

I bogens slutning er en række supplikker gengivet ordret, hvilket giver et godt indtryk af kildematerialets brugsværdi. De afslører, at supplikkerne generelt fortæller gode historier om almindelige menneskers liv og samfundsforhold, hvilket gør dem til et inspirerende kildemateriale. Derfor kan man kun støtte de tanker, som *Selskabet for Ud-*

givelse af Kilder til Dansk Historie gør sig i indledningen om at gøre supplikkerne tilgængelige på cd-rom – det ville være en kæmpe gevinst for det fremtidige arbejde med den danske enevældes historie.

Indtil da udgør Michael Bregnsbos bog en grundig og nødvendig indføring i både supplikinstitutionen som politisk instans og i supplikmaterialet som historisk kildemateriale, og derved lægger den op til en lang række kommende undersøgelser. Desuden er bogen en gevinst ved sin grundige gennemgang af kancelliets arbejdsgange inden for dette område.

Nina Koefoed

DET 19. ÅRHUNDREDE

Anne Scott Sørensen (red.): *Nordisk salonkultur. Et studie i nordiske skønånder og salonmiljøer 1780-1850*. (Odense Universitetsforlag, 1998). 493 s., 350 kr.

Salonen havde omkring år 1800 sin storhedstid som borgerskabets og aristokratiets kulturelle samlingspunkt, men i nordisk regi har salonen ikke før nu været genstand for en samlet fremstilling. Med *Nordisk salonkultur* er der nu gjort et forsøg på at råde bod på denne mangel. Bogen er nemlig ikke blot »et studie«, som undertitlen angiver, men rummer ikke færre end 21 bidrag af 11 nordiske, kvindelige forskere fra litteratur-, sprog- og musikvidenskab og (ide)historie. Forfatterne er overbeviste om, at bogen vil åbne for megen ny forskning (s. 14), og på trods af dets omfang åbenbarer dette pionerværk da også behovet for fortsatte studier.

Karen Klitgaard Povlsen, der er lek-

tor ved CEKVINA og Institut for Informations- og medievidenskab ved Aarhus Universitet, indleder med en fortræffelig introduktion til den litterære salons teori og historie. Salonen kulminerede i 1600- og 1700-tallet i Frankrig og omkring år 1800 i Tyskland og i Norden. Begrebet salon betegner især en selskabelig forsamling, som overklassens kvinder arrangerede i deres hjem. Disse salonværtinder satte dagsordenen for diskussion og underholdning blandt gæsterne, der oftest var mandlige kunstnere og litterater (s. 19).

De kendteste danske salonværtinder var Charlotte Schimmelmänn (1757-1816), der om vinteren holdt prægtige salonaftener i Det Schimmelmännske Palæ i Bredgade og om sommeren på landstedet Sølyst ved Klampenborg, Friederike Brun (1765-1835), der fra ca. 1800 holdt salon både i hjemmet i København og på landstedet Sophienholm ved Bagsværd Sø, og selvfølgelig